

Rod

Pojem rod zdôrazňuje, že to, ako sa spoločnosť správa k ženám a mužom, ako vníma mužskosť a ženskosť, nesúvisí s našimi telami, ale s našimi predstavami. To, že žena porodí dieťa, totiž neznamená, že automaticky vykonáva všetky domáce práce, navštevuje s dieťaťom lekára a podobne. Všetky tieto aktivity totiž nesúvisia so skutočnosťou, že má maternicu, ale s predstavou, že tieto aktivity sú „ženské“.

Koncept rodu sa netýka len žien a mužov, ale poukazuje na to, že ženské a mužské charakteristiky sú prisudzované aj inštitúciám, veciam a činnostiam. Sandra Harding¹ v tejto súvislosti hovorí o troch úrovniach rodu - o troch rovinách, na ktorých sa rod v spoločnosti prejavuje:

Individuálna rovina rodu - rodové identity.

Individuálna rovina rodu - rodové identity. Táto rovina rodu sa týka jednotlivcov. Ide o to, akým spôsobom si my ako ľudské bytosti vytvárame svoje identity (prevažne mužské a ženské). Otvplyňujú nás spoločenské očakávania, spoločenské normy týkajúce sa mužskosti, ženskosti, heteronormativita spoločnosti, ale aj vlastné zvnútornené predstavy a predpoklady, naša vlastná osobnosť, sexualita a sexuálne preferencie, ale aj životné stratégie. Ide vlastne o akési permanentné vyjednávanie vlastnej pozície a vlastnej predstavy o sebe samej či samom, v prostredí, kde sa pohybujeme.

Rodová identita, hoci sa javí ako duálna - mužská alebo ženská, v skutočnosti môže predstavovať celé spektrum rôznych aspektov mužskosti, ženskosti či ďalších rodových znakov. Jednotlivé osoby vytvárajú svoju rodovú identitu ako mozaiku zloženú z rôznych aspektov mužskosti a ženskosti, ale aj ich kombinácií. Niektoré zodpovedajú spoločenským rodovým očakávaniam, iné vyjadrujú osobitý „vzor“. Označujeme ich pojmami queer, transgender, gejské či lesbické identity, transsexuálne identity a podobne.

Rodová identita je niečo, čo sa sústavne vytvára v interakcii s prostredím. Hovoríme, že rod nie „je“, rod sa „utvára“ (doing gender).

Ak sa hovorí o rodovej rovnosti, ľudia ju vnímajú zväčša len v tejto rovine. Porušovanie rodovej rovnosti sa v tejto rovine prejavuje hlavne ako rodová diskriminácia. Tá sa dá odstraňovať a naprávať najmä pomocou legislatívnych zmien v oblasti antidiskriminácie a rovnakého zaobchádzania. Pri dobrej vymožitosti práva a dostatočnej úrovni právneho štátu sa rodová rovnosť presadzuje jednoducho.

Štruktúrna rovina rodu

Rodová štruktúra ľudských aktivít znamená, že rodové charakteristiky priradujeme celým oblastiam ľudskej činnosti a inštitúcií, bez ohľadu na to, či sú reálne vykonávané ženami a mužmi. „Mužské“ činnosti sú považované za hodnotnejšie, sú viac a lepšie platené, majú vyššiu spoločenskú prestíž. Ideálnym príkladom môžu byť oblasti hospodárstva, kde vidíme, že mužské práce majú vyšší status ako práce ženské, a to ekonomický i spoločenský (rodová segregácia). Na tejto úrovni rodu sa prejavuje inštitucionálna rovina rodu a rodová deľba práce – rodové roly, normy).

Rodová nerovnosť sa tu prejavuje nerovnosťami na trhu práce, ktoré sa týkajú nielen jednotlivcov, ale celých odvetví. Negatívnym dopadom vo feminizovaných odvetviach čelia aj muži. „Ženská“ práca je považovaná za menej náročnú, menej zodpovednú, skôr rutinnú, než kreatívnu, spája sa viac so starostlivosťou a emocionalitou, než s výkonom, mocou a racionalitou. Muž v ženskej profesii tak s najväčšou pravdepodobnosťou zarobí menej a má nižšiu spoločenskú prestíž, než žena v „mužskej“ profesii. V takýchto prípadoch už na boj proti rodovej nerovnosti nestačí len dobrá legislatíva, ale aj podporné opatrenia, ako sú napríklad kvóty, opatrenia na zosúladzovanie osobného a pracovného života, motivačné a podporné akcie a podobne.

¹ HARDING, 1986.

Symbolická rovina rodu - jazyk a rodové stereotypy.

Rodový symbolizmus odkazuje na prisudzovanie konotácií mužskosti a ženskosti javom, ktoré s pohlavnými rozdielmi nijakým spôsobom nesúvisia. Rodový symbolizmus je prítomný v samotnom jazyku a spôsoboch jeho využívania. Jazyk je „rodovaný“ (gendered). Podstatným faktom pritom je, že prisúdenie „mužskej“ alebo „ženskej“ konotácie nesie so sebou hodnotiace, hierarchické stanovisko a vytvára dojem všeobecnej dichotomickej štruktúry spoločnosti: Aj žena sa môže „pochlapiť“ a aj muž môže byť „ako baba“. Hodnotová konotáca týchto slov akoby vychádzala z hodnotového nerovnocenného vzťahu toho, čo je „mužské“ a toho, čo je „ženské“. Na tejto úrovni sa rod prejavuje v jazyku, symboloch. Ústrednú úlohu tu zohrávajú rodové stereotypy ako organizačný a kontrolný mechanizmus prezentovaný v jazyku.

Rodová nerovnosť na tejto rovine sa síce prejavuje predovšetkým v jazyku a ako taká môže vyvolávať dojem, že ide iba o slová a symboly, ktoré nie sú priamo škodlivé. V skutočnosti je však práve jazyk tým mechanizmom, ktorý ovplyvňuje naše myslenie, naše postoje - iba v jazyku sme schopní myslieť. Symboly sú práve to, čo nám pri identifikácii reality a skutočnosti napadne ako prvé. Kým sa nezmení naše vnímanie mužskosti a ženskosti, rodová nerovnosť bude pretrvávať - aj napriek legislatíve či koncepcným opatreniam na zmiernenie jej prejavov. Práve tu sú totiž jej korene.